

בניני תרגום יזכרון

חידושים ופנינים בפרשנות המקרא מתרגום יזכרון בן עזיאל

גיליון מספר
60

פרשת וירחי

יש אומרים, אסור לאדם שיכנס לבית המרחץ עם אביו, ר' יהושע אומר משום שיגלו ערוה זה עם זה וכו', ובשעה שאמר לו יעקב ליוסף 'שים נא ידך תחת ירכי' - לא עשה, אמר לו אם כן השבעה לי וישבע לו.

מדברי ההלכות גדולות גם למדנו, שמעצם מה שיעקב הוצרך לבקש שוב 'השבע לי' מוכח שיוסף סירב להישבע כבקשתו. כי אם יוסף אכן מילא את בקשתו, מדוע ביקש שוב? ומכאן למד ת"י שבע"כ שיוסף סירב להישבע בנקיטת חפץ, ולכך ביקשו אביו שלכה"פ ישבע אף בלי נקיטת חפץ.



**בְּךָ יִבְרַךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשִׁמְךָ אֱלֹהִים
כְּאֲפָרַיִם וְכַמְנַשֶּׁה • ברכה מיוחדת זו נועדה
ליום המילה דווקא, מנין מדוע?**

**(מח, כ) וַיְבָרְכֵם בְּיוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּךָ יִבְרַךְ יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר יְשִׁמְךָ אֱלֹהִים כְּאֲפָרַיִם וְכַמְנַשֶּׁה וַיִּשֶׂם אֶת
אֲפָרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה:**

מה בא הכתוב להשמיענו שיעקב בירכם 'ביום ההוא', הלא וודאי ברכם בשעה שהיו לפניו? עוד יש להתבונן, באיזה זמן התכוון יעקב שישראל יברכו את בניהם בברכה זו?

ובריבוינו ביום ההוא למימרה, בך יוסף בדי יברכונ בית ישראל ית ינוקא ביום ההוא דמחולתא למימרה, ושוינד יי כאפרים וכמנשה ובמנין שבטיא יתמני רבא דאפרים קדם רבא דמנשה ומני ית אפרים דיהי קדם מנשה:

**שִׁים נָא יְדָךְ תַּחַת יָרְכִי • יוסף סירב
לבקשת יעקב להישבע בנקיטת חפץ, מדוע?**

**(מזל) וְשִׁכַּבְתִּי עִם אֲבֹתִי וְנִשְׁאַתְנִי מִמִּצְרַיִם
וְקָבַרְתֵּנִי בְּקַבְרֹתָם וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֲעֲשֶׂה כְּדַבְרְךָ:**

בפסוק הקודם נאמר שיעקב ביקש מיוסף שישבע לו בנקיטת חפץ: 'שים נא ידך תחת ירכי', ואילו בפסוקנו נאמר רק שהבטיח לו בדיבורו - 'אנכי אעשה כדברך', גם כשיעקב ביקש ממנו שוב השבעה לי נאמר שיוסף נשבע אך לא מוזכר שהניח את ידו, וקשה מדוע לא מילא יוסף אחר בקשת אביו לשים את ידו?

ואשוב עם אבתי ותטליני ממצרים ותקברני בקבורתהון ומן בגלל דהוא פריה לא שוי ידיה, אלהן אמר אנא אעביד בפתגמך.

[ואשוב עם אבותי ותטלני ממצרים ותקברני בקבורתם. ומחמת שהוא בנו לא הניח ידו (תחת ירכו) אלא אמר, אני אעשה כדברך.]

ת"י מאשר שאכן יוסף לא הניח את ידו. ורומז שבגלל שהוא בנו של יעקב לא יכל לעשות כן.

ביאור הדבר, כי ענינה של שימת היד היא להשבע בברית המילה, כמו שכתב ת"י בפסוק הקודם: "שוי פדון אידך בגזירת מהולתי", ומפורש כבר בפרקי דר"א (פ"ח): "מתחילה הראשונים היו נשבעין בברית מילה עד שלא נתנה התורה, שנאמר 'שים נא ידך תחת ירכי'". ויוסף לא עשה כן משום איסור ד'לא יגלה כנף אביו' (דברים כגא) (הדר זקנים).

וכדברים הללו מובא בהלכות גדולות (סימן לו, הלכות כיבוד אב ואם):

[ויברכם ביום ההוא לאמר בך יוסף בני² יברכו בני ישראל את התינוק ביום המילה לאמר, ישמך ה' כאפרים וכמנשה ובמנין השבטים ימונה נשיא אפרים לפני נשיא מנשה, ומינה את אפרים שיהיה לפני מנשה]

בת"י מבואר שברכה זו אמר יעקב שיברכו ישראל את בניהם ביום המילה, וצ"ע היכן דבר זה מרומז בפסוק?

ונאמרו על כך ביאורים רבים, להלן הבאנו מקצתם:

החתמ"ס (פרשת ויחי) ביאר שהנהגה כח הברכה לברך את ישראל ניתן לכהנים, ומצינו בגמרא (סוטה לח:): שכהן שאינו עובד בעבודה אינו עולה לברך, כלומר שכח הברכה הוא מזכות העבודה. והוקשה לת"י מהו 'בך יברך ישראל', שמשמע שברכה זו מסורה לכל ישראל? ולכן הבין שמדובר בזמן מיוחד שבו יש לישראל את מעלת הכהנים המקריבים קרבנות, וזה יום המילה אשר ביום זה יש לאב כח ככהן המקריב, משום שהמילה היא כמו הקרבת קרבן והגשת בנו למנחה כמבואר במקורות רבים.³ לכן הבין ת"י שהיום היחידי שיתכן שיש כח לישראל לברך את בניהם כמו כהנים, הוא ביום המילה.

הנו"כ יהונתן (וכ"ה בפירוש יונתן) ביאר שת"י דיק זאת מלשון המקרא 'ביום ההוא' שמדובר על יום ידוע, וכמש"כ בפרשת לך לך (יז, כג) 'זימל אברהם את בשר ערלתם בעצם היום הזה'. וכן שם (פסוק כו) 'בעצם היום הזה נימול אברהם' הרי ש'היום הידוע' הוא יום המילה.⁴

ביאור נוסף מובא ב'פירוש יונתן' (ובספר 'סוכת דוד') שת"י דייק את לשון היחיד: 'בך יברך ישראל', ולא בך יברכו ישראל, כלומר שה'ישראל' אמור על המתברך שהוא יחיד, ולא על המברך (שהם הכלל כולו, והיה ראוי להאמר בלשון רבים), ולכך הבין שברכה זו אמורה ביום המילה כי אז הינוקא נכנס לברית ולקדושת ישראל, וכמש"כ הדעת זקנים בשם המדרש (ריש פרשת משפטים) דבלי מילה א"א ללמוד תורה, ורק ביום המילה נעשה מוכשר להיות ישראל גמור הראוי ללמוד תורה.

האם והיכן אנחנו מברכים ברכה זו?

במפרשים עמדו על כך מדוע אין מנהגנו לברך ברכה זו ביום המילה?

י"א שאכן אנו נוהגים לומר בליל הברית 'המלאך הגואל' והמנהג התבסס על דברי תרגום אלו.

וי"א שברכת 'זה הקטן גדול יהיה' מכוונת שהתינוק יהיה כאפרים

ומנשה, שהלא עיקר מעלתם היא שהיו במדרגת אביהם, וזכו להיות חלק מהשבטים למרות שהיו דור אחרי כל השבטים, וזהו שמברכים בברית 'זה הקטן גדול יהיה', כלומר שיעלה מעלה ממדרגת דורו ויהיה כאפרים ומנשה אשר העפילו להיות שבטים.

במושב זקנים (לבעלי התוספות וכ"ה בשבולי הלקט הלכות מילה) מובא שאכן היו מברכים את הנימול בברכת 'יהי רצון שתהיה אח לשבעה, וגם לשמונה'. שבעה - הוא אפרים שהקריב ביום השביעי למילואים. ושמונה - הוא מנשה שהקריב ביום השמיני למילואים.

וראה בחיד"א (ברכ"י יו"ד רסה, ה) שאכן היו מוסיפים בסוף ברכת כורת הברית: 'וקיים בו מקרא שכתוב ישמך אלוקים כאפרים ומנשה'.



האָספּוֹ וְאַגִּידָה לָכֶם • מה ביקש יעקב לגלות לבניו מלבד הקץ?

(מט"א) וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו וַיֹּאמֶר הָאֲסָפוּ וְאַגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים:

מה פירוש הלשון 'האספו' - אסיפה גרידה, או יתרה מזאת? ומה הם הדברים אשר ביקש יעקב לגלות?

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב לְבָנָיו וַיֹּאמֶר לְהוֹם אֲדַבְּרוּ מִסּוּאֲבוֹתָא וְאַחֲזִי לְכוּן דְּזִיּוּא סְתִימִיָּא קִיִּצִיָּא גְזִיזִיָּא וּמִתְּנָן אַגְרָהוֹן דְּצִדִּיקִיָּא וּפּוֹדֵעֵנוֹתָהוֹן דְּרִשִׁיעִיָּא וְטְלִינִיתָא דְּעֵדָן מַה הִיא פְּחָדָא מִתְּכַנְשִׁין תְּרִיסָר שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל מִקְפִּין דְּרִגְשָׁא דְּדַהֲבָא דְּרִבִיעַ עֲלֵה מִן דְּאִיתְגַּלִּי אִיקְדָּר שְׂכִינְתָּא דִּי קִיִּצָּא דְּעֵתִיד מְלָכָא מְשִׁיחָא לְמִיתִי אִיתְכְּסִי מִינֵיהּ וּבְכֵן אָמַר אִיתּוּ וְאִיתְנִי לְכוּן מַה דִּיאַרְעֵי יִתְכוּן בְּסוּף יוֹמִיָּא:

וקרא יעקב לבניו ואמר להם, הטהרו מהטומאה, והגידה לכם סודות סתומים, קיצים גזוים, ומתן שכרם של צדיקים, ופודענותם של רשעים וטיולו של גן עדן מה היא, כאחד מתאספים שנים עשר שבטי ישראל מקיפים המטה ששובב עליה, ומשנתגלה כבוד השכינה של ה' הקץ שעתיד מלך המשיח לבוא התכסה ממנו, ואז אמר בזאז והגדה לכם מה שיקרה אתכם בסוף הימים.

2. מדבריו משמע קצת שיברכו את הבנים שיהיו כיוסף אשר זכה לבנים כאפרים ומנשה, וזה דלא כמבואר ברש"י שיברכו הבנים שיהיו כאפרים ומנשה. ויתכן שכוונת התרגום בך יברך ישראל היינו בבנין ובשבטיך היוצאים ממך וכרש"י. ויל"ע.
3. ראה בגר"א (יו"ד רסה ט ס"ק מ) שצ"ל לך מדרשים רבים. ובפדר"א (סוף פ"י) שדם ברית הוא כדם זבח. ובזוה"ק (פרשת שלח קסד.) שמילה נקראת קרבן שלם. וברבנו בחיי (בראשית יז, ג) שמילה היא יותר מקרבן, כי הקרבן בממונו והמילה בגופו.
4. פירוש זה קצת צ"ע דהלא 'ויברכם ביום ההוא' אינו חלק מדברי יעקב שיש לברך את הילדים ביום ההוא. אלא הוא סיפור התורה שיעקב בך את בני יוסף ביום ההוא, ואותו היום לא היה יום מילתם.

**שמעון ולוי אחיו תלאמיו, מאני זיינא שנינא למחטוב
היא אשתמוד עזתהון.**

**[שמעון ולוי אחים חצופים⁶, כלי זין שנונים לברות⁷ הם
מכריהם].**

ת"י מבאר שאחים - הכוונה שהם דומים זה לזה בתכונות נפשם
(ונבדלים בזה משאר האחים). וכן מובא בב"ר (אלבק, פצ"ז):

*שמעון ולוי אחים, וכולם אינן אחים? אלא אחים הן
בעצה, נטלו הם עצה על שכמם והרגום... זהם נטלו עצה
על יוסף ובקשו להרגו.*

ובדומה לזה כתב הרמב"ן (בפירושו הבי'):

*והנכון בעיני שאמר כי שמעון ולוי אחים גמורים,
דומים ומתאחים זה לזה בעצתם ומעשיהם.*

ומלת "מכרותיהם" מפרש ת"י מלשון מכר ומודע, וכמו שכתב
השכל טוב:

*"אמר, לא אתים ולא מחרישות הם מכירים לעבוד
את האדמה ולשבוע לחם, אלא כלי חמס היכר שלהם"
(ועיין בכוה"ק).*



כי באפם הרגו איש וברצנם עקרו שור • אירועים שכבר היו, או נבואה ע"ש

העתיד?

**(מט,ו) בסדרם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבדי
כי באפם הרגו איש וברצנם עקרו שור.**

לפי פשטות לשון הפסוק נראה שהוא נחלק לשניים, החלק
הראשון בא בלשון עתיד (לא "תבוא" נפשי, אל "תחד" כבודי), וחלקו
השני בלשון עבר (כי באפם "הרגו", וברצונם "עקרו"). ולפי זה דרשו
חז"ל (סנהדרין קט): את הפסוק לשני חלקים שונים, תחילתו על
דברים העתידים להיות:

*בסדרם אל תבא נפשי - אלו מרגלים⁸, בקהלם אל תחד
כבדי - זה עדת קרח.*

ואילו את חלקו השני דרשו המפרשים על מעשים שכבר היו:

ת"י הולך בעקבות חז"ל שפירשו ש'האספו' הוא מלשון טהרה:
(תנחומא ויחי יא): "מהו האספו, הטהרו, כשם שאתה אומר 'תסגר
שבעת ימים מחוץ למחנה ואחר תאסף' (במדבר יב,יד)". ואפשר
ליתן טעם בדבר, שהרי יעקב קרא להם למעמד נשגב וביקש
לגלות להם סודות גדולים (כמובא בהרחבה בת"י, וכדברי חז"ל שביקש
לגלות להם הקץ) והרגיש ששכינה למראשותיו, ובגין כך ביקשם
להיטהר.

עוד מבואר בת"י שיעקב ביקש לספר לבניו (ואכן סיפר) מלבד
הקץ, על עולם הבא גן עדן וגהינם. וכך משמע ברמב"ם (פ"א
מקריאת שמע ה"ד) "הקורא קריאת שְׁמַע כְּשֶׁהוּא גוֹמֵר פְּסוּק רֵאשׁוֹן
אוֹמֵר בְּלַחַשׁ בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלֻכּוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד... וְלִמָּה קוֹרֵין כּוּן.
מִסֵּרֶת הִיא בְּיַדְנוֹ שֶׁבְשִׁעָה שְׁקִיבָץ יַעֲקֹב אֲבִינוֹ אֶת בְּנָיו בְּמִצְרַיִם
בְּשִׁעַת מִיתָתוֹ צָוָם וְזָרְזָם עַל יְחֻד הַשֵּׁם וְעַל דְּרָף ה' שֶׁהֲלָךְ בָּהּ
אֲבָרָהָם וַיִּצְחַק אֲבִיו, וְשָׂאֵל אוֹתָם וְאָמַר לָהֶם בְּנֵי, שְׂמָא יֵשׁ בְּכֶם
פְּסָלוֹת מִי שְׂאִינוֹ עוֹמֵד עִמִּי בְּיְחֻד הַשֵּׁם כְּעֵנְיָן שְׂאֵמֵר לָנוּ מִשֶּׁה
רַבְּנוֹ (דברים כט-יז) 'פֶּן יֵשׁ בְּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה' וְגו'. עֵנּוּ כָלֶם וְאָמְרוּ
(דברים ו-ד) 'שְׂמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד'. כְּלוֹמֵר שְׂמַע מִמֶּנּוּ
אֲבִינוֹ יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד. פְּתַח הַזָּקֵן וְאָמַר בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד
מְלֻכּוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. לְפִיכָּה נִהְיָנוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לוֹמֵר שְׂבַח שְׂשִׁבַח בּו
יִשְׂרָאֵל הַזָּקֵן אַחַר פְּסוּק זֶה.

ובכס"מ שם הקשה שבגמ' (פסחים נו). מוזכר רק שיעקב ביקש
לגלות לבניו קץ הימין, ולא מוזכר שזרזם על ייחוד ה' וכו', ומנ"ל
להרמב"ם. אכן בדברי ת"י מבואר ג"כ שמלבד קץ הימין סיפר
יעקב לבניו על עולם הבא, גן עדן וגהינם. והיינו שזרזם לשמור
המצוות וכדברי הרמב"ם הנ"ל.



שמעון ולוי אחים • משמעות הדגש על אחוות שמעון ולוי

(מט,ה) שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם.

**וכי שמעון ולוי בלבד אחים הם ולא השאר? ומה פירוש
'מכרותיהם'?**

רש"י מפרש שהם היו בעצה אחת: 'אחים בעצה אחת על שכמם
ועל יוסף'.⁵ והרמב"ן פירש (בפירושו הראשון) שבא לומר שהם בעלי
אחווה, כי יחם לבם על אחותם ובזה לימד עליהם זכות שבקנאתם
על האחווה עשו מה שעשו ולכך אינם ראויים לעונש גדול.

ת"י מפרש באופ"א:

5. וראה בחזקוני שחידד ביאור זה: 'לפי שהיו תמיד בעצה אחת, דיבר להם אביהם בבת אחת, מה שלא עשה לשאר האחים'.

6. כן הוא בלשון יווני, אהבת יהונתן.

7. כמו כריתת עצים, אהבת יהונתן. וי"ג 'למחטוף', ומסתבר יותר, כי תרגום 'חמס' (לעיל ו, יא) הוא 'חטופין'.

8. ובמדרש (בר"ר צח,ה ו-טו), דרשוהו על מעשה זמרי, שבא משבט שמעון.

כי באפם הרגו איש - אלו חמור ואנשי שכם ["וברצונם עקרו שור - רצו לעקור את יוסף שנקרא שור" (רש"י)].

אולם ת"י מפרש את כל המקרא בענין אחד:

בְּעֵטְתָּהוֹן לֹא אֶתְרַעִית נַפְשִׁי, וּבְמִכְנָשְׁהוֹן לְשֹׁכֵם
לְמַחְרָבָה לֹא אֶתִיחַד יְקָרָא, אַרְוִים בְּרוּגְזִיהוֹן קָטְלוּ מִלְכָּא
וּשְׁלֹטְנִיה, וּבְרַעוּתָהוֹן פְּכָרוּ שׁוֹר בְּעַלֵּי דְבִיחָוּן.

[בעצתם לא רצתה נפשי, ובאסיפתם על שכם להחריבה
לא נתיחד כבודי, כי בכעסם הרגו מלך ושלטון, וברצותם
הרסו חומת עיר שונאיהם].

שיחסר אפם וזה לטובתם. וכעין זה בחזקוני: 'אין זה קללה אלא ברכה, כלומר יהי רצון שלא יצליחו באפם, כדי שלא ירגילו להיות רגזנים'.

אולם ת"י מפרש שהארור כלל לא מופנה כלפיהם:

אָמַר יַעֲקֹב, לִיט הוּא פְּרָכָא דְשָׁכֵם כַּד עֲלוּן לְגוּזָה
לְמַחְרָבָה בְּרוּגְזָהוֹן דְתַקִּיף וְחִמְתָּהוֹן עַל יוֹסֵף אַרְוִים קְשִׁיא
[אמר יעקב, ארור היה כרך של שכם כאשר עלו עליה
להחריבה בכעסם החזק, וחימתם על יוסף כי קשה].

אכן ת"י מפרש שתיבת "ארור" נקשרת לפסוק הקודם¹¹. וענינה הוא שארור היה כרך של שכם ע"י חרון אפם של שמעון ולוי, אבל חלילה לא קילל אותם עצמם¹².

מסורת זו הקושרת את תיבת "ארור" לפסוק שלפניו - נמצאת גם בחז"ל (יומא נב.):

חמש מקראות בתורה אין להן הכרע (ספק אם נקשרים
לפניהם או לאחריהם), שאת, משוקדים, מחר, ארור, וקם
["ארור - וברצונם עקרו שור", ארור שור של שכם
שהוא מארור כנען, או ארור אפם כי עז"ר, רש"י].



יְהוּדָה אֶתָּה יוֹדוּךָ אַחִיךָ • המקור והמשמעות לכינוי בני ישראל - 'יהודים'.

(מט,ח) יְהוּדָה אֶתָּה יוֹדוּךָ אַחִיךָ יָדָךְ בְּעַרְךָ אִיבִיךָ
יִשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ בְּנֵי אֲבִיךָ.

מלת "אתה" תמוהה, שהיה לו לכתוב 'יהודה יודו לך אחיך' וכיו"ב, ומה משמעות "אתה"?

יְהוּדָה, אֶנְתָּ אֹדִיתָא עַל עוֹבְדָא דְתַמְרָה, בְּגִין כּוּן לָךְ יְהוּדוּן
אַחֵךְ וַיִּתְקַרְוּ יְהוּדָאִין עַל שְׁמֵךְ, יָדָךְ יִתְפָּרְעוּ לָךְ מִבְּעַלֵּי
דְבִבְךָ, לְמִפְתָּק גִּידִין לְהוּן כַּד יִחְזְרוּן קָדְל קְדָמָךְ, וַיְהוּן
מִקְדָּמִין לְמִשְׁאֵל בְּשִׁלְמָךְ בְּנֵי אֲבוּךָ.

[יהודה, אתה הודית על מעשה תמר, בגלל כן ימליכוך¹³
אחיק, ויקראו יהודים על שמך. ידיך יפרעו לך משונאיך

ת"י מפרש את כל הפסוק בענין אחד ולא רוצה לחלקו לענינים שונים⁹, ופירשו כולו מענין מעשה שכם. את "בסודם אל תבוא נפשי" וכו' הוא מפרש שיעקב אומר שלא רצה במה שעשו בשכם, ולא נתיחד כבודו על זה, אלא אדרבה כבר אז אמר להם 'עֲכַרְתֶּם אֶתִּי לְהִבְאִישְׁנִי בִישֵׁב הָאָרֶץ' וגו' (לעיל לד,ל)¹⁰.

ואת "כי באפם הרגו איש" מפרש על מלכה של שכם (ושריו), הוא חמור אבי שכם. וכן מובא במדרש (בר"ר צח,ה): "כי באפם הרגו איש, זה חמור אבי שכם". ואת "וברצונם עקרו שור" מפרש ת"י שהרסו את חומת העיר, ומפרש את 'שור' כ - שור, שענינו חומה. וכתב האב"ע "שור - חומה, וכן 'צעדה עלי שור' (להלן מט,כב). וכבר ביארתי בס' מאזנים, כי החולם והשורק יתחלפו זה בזה".



אָרוֹר אַפֶּם כִּי עָז • היתכן שיעקב קילל את בניו ב'ארור'?

(מט,ז) אָרוֹר אַפֶּם כִּי עָז וְעִבְרַתֶּם כִּי קִשְׁתָּהּ וְגו'

רבים הקשו איך אפשר שיעקב קילל את בניו - שבטי י-ה - ב'ארור'. ועוד, הרי להלן (פס' כח) נאמר 'כָּל אֵלֶּה שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנִים עָשׂוֹר... וַיִּבְרַךְ אוֹתָם אִישׁ אֲשֶׁר כָּבְרָתוֹ בְּרַךְ אֹתָם', ומשמע שכולם כאחד שוים בברכה (ראה שם רש"י).

רש"י (כאן), עפ"י חז"ל, יישב שיעקב לא קילל אותם אלא את כעסם. 'אפילו בשעת תוכחה לא קלל אלא את אפם'.

והאב"ע פירש שאין זה קללה אלא דרך נבואה או דרך תפילה,

9. ראה באוה"ח הק' שהקשה לפי הפשט כמה קושיות על דרך חז"ל והמפרשים ולכן גם הוא פירש את כל הפסוק מענין אחד, אבל לא על מעשה שכם כדרך ת"י אלא על מכירת יוסף. 10. עפ"י אהבת יהונתן.

11. ראה שנתבאר שם כי לדעתו כל הפסוק אמור במעשה שכם בלבד.

12. בניגוד למה שפירש בפסוק הקודם, כאן מפרש ת"י שהפסוק מדבר גם על מכירת יוסף, ובתרגום ירושלמי פירשו כולו על עסק שכם. וראה באהבת יהונתן שביאר על יסוד דברי המלבי"ם בתהלים (ז, ז ועוד) ש"עברה" מורה על רדיפת אדם בלי שחטא, וזה מתאים למה שעשו ליוסף.

13. יודוך - יתנו לך אחיך הוד מלכות (רשב"ם).

רש"י ורשב"ם פירשו הפסוק לפי פשוטו, שהוא מדבר על מעלתה של ארץ יהודה - שענביה מוציאים יין כדי משא עיר בן אתונות. וכן אמרו בגמרא (כתובות קיא):

מאי דכתיב 'אוסרי לגפן עירה', אין לך כל גפן וגפן שבא"י שאין צריך עיר אחת לבצור, ולשורקה בני אתונות, אין לך כל אילן סרק שבא"י שאינו מוציא משוי שתי אתונות.

לעומת זאת אונקלוס פירש את הפסוק כמשל על ישיבת ארץ ישראל בארצם. שיעלו ישראל לארצם יבנו היכלם ויהיו הצדיקים סובבים אותו ועובדי התורה בלימוד עמו, יהיה ארגמן טוב לבושו, וכסותו כלי מילת צבע מבריק וצבעוניים.

אולם ת"י מפרש את הפסוק כהמשך לפירשו על פסוק הקודם. המסיים ב'עד כי יבוא שילה' שהוא מלך המשיח שעתיד לצאת מבית יהודה:

מה יאי מלכא משיחא דעתיד למקום מדבית יהודה, אסר חדצוי ונחת ומסדר סדרי קרבא עם בעלי דבבוי, ומקטל מלכין עם שלטניהון, ולית מליך ושלטן דיקום קדמוי. מסמק טודיא מן אדם קטליהון, לבושו מעגעגין באדמא, מדמי לעצור דענבין.

[מה נאה מלך המשיח שעתיד לעמוד מבית יהודה, אוסר מתגיו ויורד, ומסדר סדרי מלחמה נגד שונאיו, זהורג מלכים עם שריהם, ואין מלך ושר שיעמוד לפניו. מאדים ההרים מדם הרזיגיהם, לבושו מלובלכים¹⁵ בדם, הדומה לסחיטת ענבים].

ת"י מפרש שהפסוק מדבר על מלך המשיח¹⁶, והוא המשכו של הפסוק הקודם: 'עד כי יבא שילו ולו יקתה עמים', ותרגם יונתן (ואונקלוס) "עד זמן דיייתי מלכא משיחא", ועל זה ממשיך הכתוב ורומז על הנקמות שיעשה מלך המשיח בגויים וישפוך את דמם, שנראה כיון. וכדברים הללו מפורש בזה"ק (ח"א רלח):

אסרי לגפן עירה - דא מלכא משיחא, דזמין לשלטאה על כל חילי עממא, חילין די מונן על עמין עכו"ם. [אוסרי לגפן עירה, זהו מלך המשיח, שמזומן לשלוט על חילות העמים, חילות הממונים על עובדי עבודה זרה].

ומה שכתב ת"י שמלך המשיח יאדים הרים מדם הרזיגיו, ובגדיו יהיו מלובלכים מדם אויביו - זה על פי הכתוב בישעיהו (סג,א-ג), שם מתואר הקב"ה כמי שיהרוג באויביו עד שבגדיו כביכול יאדימו מדמם: 'מי זה בא מאדום חמוץ בגדים' וגו'; 'מדוע אדם

להשליך בהם חיצים כשיחזירו עורף לפניך. ויהיו מקדימים לשאול בשלומך בני אביך].

ת"י מפרש שמלה זו קשורה הן לפנייה והן לאחריה, ומשקל הכתוב כך: "יהודה אתה" - אתה הודיך במעשה תמר, ולכן "יודוך אחיך", ומלת 'אתה' באה לתת את הנימוק מדוע יודוך אחיך, מידה כנגד מידה. וכך מובא בלקח טוב:

יהודה שמו הודאה, על שהודת לאה אמו, שנא הפעם אודה את ה' על כן קראה שמו יהודה' (לעיל כט,לה), והוא בעצמו הודה במעשה תמר ולא בוש, לפיכך "אתה יודוך". כלומר אתה הודת על האמת והצלת את תמר מלישרה, ולפיכך יודוך אחיך שאתה מלך עליהם.

על 'שתחוו לך בני אמך' מפרש ת"י שאין הכוונה להשתחוויה ממש אלא לשאילת שלום, וכן תרגם את הכתוב לעיל (כז,כט) 'וישתחוו לך בני אמך': "ויהוון מקדמין למשאל בשלמך בני אמך"¹⁴. ומצינו בתשובות הגאונים (אופק, סימן כב) ששאילת שלום יכולה לבוא בלשון השתחוויה: "וזה שאמרו חכמים 'כל הנותן שלום לחבירו' - כריעה הוא", (ועיין בתרגומא שהאריך בזה). ובטעם שת"י בחר לפרש כך כתב הלחם ושמלה שהוא מקשר את 'שתחוו לך' עם המלים שלפניו 'ידך בעורף אויביך', כלומר, כשתחזור בשלום מלרדוף את אויביך, אחיך ידרשו בשלומך.

ומ"ש שעם ישראל יקרא על שם יהודה, כן מובא בב"ר (ח,צ):

אמר רבי שמעון בן יוחאי, יהיו כל אחיך נקראין על שמך, אין אדם אומר ראובני אנא, שמעוני אנא, אלא יהודי אנא.



אסרי לגפן עירו • הגפן כמשל למלך המשיח

(מט,יא) אסרי לגפן עירו ולשורקה בני אתנו כפיס ביון לבשו ובדם ענבים סותו.

האם פירוש הכתוב הוא כפשוטו, על מעלת השמן והפירות שיהיו בחלקו של יהודה בא"י, או שהפסוק אמור כלפי העתיד לצאת מזרעו?

מצינו בזה מחלוקת רבתית בין המפרשים:

14. אמנם אונקלוס שתרגם כאן כ"י, לעיל תרגם מענין השתחוויה: "ויסגדון לך בני אמך", וצ"ב.

15. אהבת יהונתן לפי הערוך (ערך ענגג).

16. אהבת יהונתן מסביר שהטעם לפרש כך בא מתוך דימוי העיר והאתון שבפסוק, ת"י רואה בזה רמז למלך המשיח, שנאמר בו (זכריה ט,ט) 'עניי ורכב על חמור ועל עיר בן אתונות'.

לְלִבוֹשְׁךָ וּבְגָדֶיךָ פְּדִירָה בְּגָתִי; פְּוִרָה דְרָכְתִּי לְבָדִי וּמַעֲמִים אֵין אִישׁ
אֲתִי וְאֶדְרָכְכֶם בְּאִפִּי וְאֶרְמָסֶם בְּחֻמְתִּי וְיִזְ נַצְחָם עַל בְּגָדִי וְכָל מַלְבוּשֵׁי
אֶגְאָלְתִּי¹⁷.

וכך מובא בלקח טוב:

כבס ביין לבושו - אלו נקמות שעתיד הקדוש ברוך
הוא לעשות באדום, שנא' מי זה בא מאדום חמוץ
בגדים מבצרה, ובדם ענבים סוטה - כמו "סוטה",
אלו נקמות שעתיד הקדוש ברוך הוא לעשות בעובדי
כוכבים, שנא' פורה דרכתי לבדי ומעמים אין איש
אתי וגו' ויז נצחם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי, לכך
נקרא אדום על שם שיבוא צח ואדום, ויעשה נקמה
באדום, ונקראת בצרה, שעתיד הקדוש ברוך הוא
לכצור אותה כאשר יבצרו הענבים וידרכום בגת.

בפסוקים הקודמים, הוא לא יראה בטעות חפים מפשע כרשעים],
ושיניו יהיו נקיות מלאכול גזל וחמס.
כיוצא בזה מובא בבראשית רבתי כאן:

חכלילי עיניי מייך - כמה יהיו עיניו של מלך המשיח
יפות לראות יותר מייך, שהוא לא ראה בהם ג"ע וש"ד,
ולכן שיניי - שיניו יהיו נקיים יותר מן חלב שלא
אכל בהם חמסים וגזלות¹⁸.

(וראה לקח טוב שדרש הפסוק על ימות המשיח כמו כן, אבל לא על המשיח
עצמו).



דן יְדִין עֵמוּ • שמשון בר מנוח, היה דיין?

(מט,טז) דן יְדִין עֵמוּ בְּאֶחָד שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל.

מה הפירוש 'דין עמו'?

רש"י פירש שהוא לשון נקמה: 'דן ידין עמו - ינקום נקמת עמו
מפלשתים'. ובש"ת עשה לך רב (חלק ח סימן נה) ביאר שפירש כן
מפני שלא מצינו בלישנא דקרא שהשופט נקרא דיין, ואינו אלא
מלשון חז"ל, ומלת "דין" במקרא - משמעותה הריב עצמו, כמו
'כִּי יִפְלֵא מִמֶּךָ דָּבָר לְמִשְׁפַּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין' (דברים יז, ח).
ולכן העדיף לפרש בהוראת נקמה, שנמצא כוותיה בקרא.

מאיך בלקח טוב משמע שפירש מלת "דין" מלשון של שררה
ושלטון: 'דן ידין עמו - זה שמשון בן מנוח ששפט את ישראל
והושיעם מיד פלשתים. כלומר שמשון הנהיג את ישראל והושיעם
מיד פלשתים.

ת"י מפרש בדרך נוספת, מלשון דין ומשפט:

מִדְּבֵית דָּן עֵתִיד דִּיקוּם גְּבֵרָא דִּידוּן יְת עֵמוּיָה דִּינָן
דְּקִשׁוּט, בְּחֵדָא יִשְׁתַּמְעוּן לִיהַ שְׁבֻטֵיָא דִּישְׂרָאֵל.

[מבית דן עתיד לעמוד איש²⁰ שידון את עמו דינים של
אמת, באחד ישמעו לו שבטי ישראל].

לדברי ת"י שמשון היה דיין שדן את ישראל בדיני אמת. וכן דרשו
חז"ל (סוטה י): "שמשון דן את ישראל כאביהם שבשמים, שנאמר,
דן ידין עמו כאחד" (כיחידו של עולם במשפט צדק, רש"י). ומצינו עוד
שדרשו את "דין" שבפסוקנו מלשון משפט: "הוא דאמר דונן



חֻכְלִילִי עֵינַיִם מֵיִיךְ • למרות הדם הרב
שישפוך מלך המשיח, עיניו טהורות מראיות
אסורות ומעוותות, ושיניו צחות מגזל ואונסים

(מט,יב) חֻכְלִילִי עֵינַיִם מֵיִיךְ וּלְבָן שֵׁנִים מַחְלָב.

לפי פשוטו, הפסוק מתאר את שפעת תנובת הארץ עד שהיושבים
עליה יאדימו עיניהם מייך וילבינו שיניהם מחלב (ראה רש"י, רד"ק
ורבינו בחיי שפירשו כן לשיטתם בפסוק הקודם).

אף ת"י מפרש לשיטתו את פסוקנו כהמשך לפסוק הקודם,
המדבר בשבחו של מלך המשיח היוצא מבית יהודה:

מַה יֵאָיֵן הַנָּזֵן עֵינָיו דְּמַלְבָּא מְשִׁיחָא בְּחֵדָא זְבִיבָא מִן
לְמַחְמֵי גִלּוּי עֵדִין וְשִׁדְיוֹת אָדָם זְבִי, וְשֵׁנָיו נִקְוִין מִן חֻלְבָּא
דְּלֵא לְמִיבַל חֻטִּיף וְאֶנְסָא וּבְדִין יִסְמְקוּן טוֹרוּי וּמַעְצָדְתָּהּ
מִן חֵדָא וְגִלְמֵתוּי יְחֻדְדִין מִן עֲלִלְתָּא וּמִן דִּירִין דְּעֵן.

[מה נאים הם עיניו של מלך המשיח ביין טהור, שלא
ידאה גילוי עריות ולא ישפוך דם נקיים, ושיניו נקיים
מחלב, שלא יאכל גזל ועושק, וכך יאדימו הדיו ויקביו
מייך, והגבעות ילבינו מתבואה ומעדדי צאן].

ת"י מפרש את הפסוק על שבחיו של מלך המשיח¹⁸, שעיניו
טהורות מלראות מראות טמאים ומלהרוג חפים מפשע [גודל
השבח הוא שלמרות שישפוך דם רב, דם שונאיו - כמבואר

17. יונתן שם רומז (בפסוק ב) גם לענין שההרים יאדימו מדם: "מָא דִּין יִסְמְקוּן טוֹרִין מִדָּם קְטִילִיו, וּמִיִּשְׁרִין יִפְקוּן כְּחֶמֶר בְּמַעְצָרָא".

18. אך גם מקבל את הפירוש הראשון ומקיים את שניהם.

19. אך ת"י פירש את מ"ם (מייך, מחלב) כמ"ם הדמיון, והמדרש פירש כמ"ם היתרון (יותר מייך ויותר מחלב).

20. זהו שמשון, כפי שדרשו חז"ל (ב"ר צח, ג - סוטה י).

וכעין דברים אלו כתב הרמב"ן:

לא היה בכל שופטי ישראל מי שנפל ביד אויביו
זולתי שמשון שהוא הנחש הזה...²² וכאשר ראה
הנביא תשועת שמשון כי נפסקה אמר לישועתך קויתי
ה', לא לישועת נחש ושפיפון, כי בך אושע לא בשופט,
כי תשועתך תשועת עולמים.

ויסוד הדברים מובא במדרש (בר"ר צט,יא):

כיון שראה אותו יעקב, את שמשון אמר לישועתך
קויתי ה', אין זה מביא את הגאולה אלא מוגד, שנאמר
(להלן פס' יט) 'גד גדוד יגודנו והוא יגוד עקב', לאותו
שהוא בא בעקב, 'הנה אנכי שולח לכם את אליה
הנביא' (מלאכי ג,ג), שהוא משבט גד לכך נאמר והוא
יגוד עקב.



נַפְתָּלִי אֵילָה שְׁלָחָה • נפתלי עצמו, או ארץ נפתלי?

(מט, כא) נַפְתָּלִי אֵילָה שְׁלָחָה הַנְּתַן אַמְרֵי שִׁפְר.

הרבה מן המפרשים פירשו את 'נפתלי אילה שלוחה' על ארץ
נפתלי: "מדבר בארצו שכולה בית השלחין" (בר"ר צח,ז), וכ"ה
ברש"י: (בפירושו א) אילה שלוחה - זו בקעת גינוסר שהיא קלה
לבשל פירותיה כאילה. וכן בדעת זקנים. ראה ברמב"ן שגם פירש
כך וביאר את המשל לאילה באופ"א.

מאיך יש שפירשו את הפסוק על בני שבט נפתלי עצמם, שהם
גיבורים קלים כאילות, ובחזירתם מן המלחמה ממהרים לבשר
בשורות טובות על נצחון המלחמה, - ראה ברש"י ובחזקוני.

פירוש נוסף הובא במפרשים שיעקב רמז כאן על מלחמת סיסרא
שבני נפתלי הביאו לניצחונה, ו'אמרי שפר' היא שירת דבורה
שנאמרה בעקבות הנצחון. ראה ברש"י ובאב"ע ובבעה"ט.

ת"י מפרש פירוש נוסף: (חלקו מובא ברש"י)

נַפְתָּלִי עֲזָגָד קָלִיל, דְּמִי לְאֵילָה דְּדָהֵט עַל שְׁנֵי טוּרָיָא,
מִבְּשַׂר בְּשׂוּדָן טָבָן. הוּא בִּשְׂר דְּעַד כְּדוֹן יוֹסֵף קִים וְהוּא
אֲזָדְדוּ וְאֲזַל לְמַצְרַיִם וְאִתֵּי אֲוִינִיתָא דְּחַקְל כְּפִלְתָּא
דְּלִית בֵּה לְעֵשׂו חוֹלְקָא. וְכֵד הוּא פִּתַח פְּמִה בְּכַנִּישְׁתָּא
דְּיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁבְּחָא, מִבְּחַד מִכָּל לְשִׁנְיָא.

[נפתלי שליח מהיר, דומה לאיילה שרצה על פסגות

דיני, אמרי, שמע מינה מדין קאתי, דכתיב דן ידין עמו כאחד שבטי
ישראל" (פסחים ד.).

עוד יש לדקדק מהו 'כאחד שבטי ישראל'? 'הלא בן יעקב הוא
כשאר אחיו" (לשון הדר זקנים)? ת"י מפרש שחציו האחרון של
הפסוק משלים לחלקו הראשון, (שמשון משבט) דן ידין עמו - וכל
שבטי ישראל כאחד ישמעו לו. כעין מה שפירש רש"י לשיטתו
שהוא לשון נקמה: "כל ישראל יהיו כאחד עמו ואת כולם ידין".
כלומר ינקום את נקמת כולם.

הרד"ק פירש ש'הוצרך לומר זה (שיהיה באחד שבטי ישראל) מפני
שהיה בן השפחה, אעפ"כ יהיה כאחד שבטי ישראל בגדולה".



לִישׁוּעַתְךָ קוֹיְתִי ה' • האם זו תפילה של יעקב? אם כן מדוע התפלל דווקא כאן לאחר הנבואה על שבט דן?

(מט, יח) לִישׁוּעַתְךָ קוֹיְתִי ה'.

מדוע נאמר פסוק זה דווקא כאן, ומה ענינו?

רש"י פירש שפסוק זה אינו תפילה של יעקב, אלא המשך הנבואה
על שמשון בן מנוח האמור בפסוקים הקודמים. והתנבא יעקב
על נפילתו בידי פלשתים, ושינקרו את עיניו. ובאותה שעה עתיד
שמשון לומר 'זכרני נא וחזקני נא אך הפעם' וזהו 'לישועתך קויתי
ה', וה'קויתי' חוזר על שמשון שישא תפילה זו.

אַמְר יַעֲקֹב כִּד חֲמָא יְת גְּדַעוֹן בְּר יוֹאֵשׁ וְיֵת שְׁמִשׁוֹן בְּר
מְנוּחַ דְּקוּמִין לְפָרוֹקִין לֹא לְפָרְקָנָה דְּגְדַעוֹן אֲנָא מִסְכִּי וְלֹא
לְפָרְקָנָה דְּשְׁמִשׁוֹן אֲנָא מוֹדִיק דְּפָרְקָנָהוֹן פָּרְקוֹן דְּשַׁעֲתָא
אַלְהוֹן לְפָרְקָנָה סְכִיית וְאוּדִיקִית יֵי דְּפָרְקָנָה פָּרְקוֹן עֲלָמִין.

[אמר יעקב כאשר ראה את גדעון בן יואש ואת שמשון
בן מנוח שעומדים לגאולה; לא לגאולתו של גדעון אני
מצפה ולא לגאולת שמשון אני מביט, שגאולתם גאולת
שעה, אלא לישועתך ציפיתי והבטתי ה', שגאולתך גאולת
עולמים].

ת"י מפרש שיעקב כשנתנבא על שמשון, ראה שסופו ליפול ביד
פלישתים ואין ישועתו שלמה, ועל זה התפלל "לישועתך קויתי
השם" - שרק הקב"ה יגאל גאולה נצחית²¹.

21. האהבת יהונתן תמה למה יונתן צירף גם את גדעון בר יואש, שהוא משבט מנשה והפסוקים הקודמים לא עוסקים בו כלל.

22. כלומר, שעליו נאמר הכתוב לעיל (פס' יז) 'יהי דן נחש עלי דרך'.

ההרים²³ ומבשר בשורות טובות. הוא בישר כי עוד יוסף חי, והוא הזדרז והלך למצרים והביא שטר מכירה של שדה המכפלה - שאין לעשו חלק בו. וכאשר היה פותח פיו במקהלות ישראל לשבח - מובחר מכל לשון].

ת"י מפרש שהפסוק מדבר על נפתלי עצמו, (לא על ארצו ולא על בניו) שיעקב משבח את מעלותיו, אילה שלוחה, כלומר שליח זריז כאילה²⁴ שרצה על פסגות ההרים המחודדים כדי לבשר בשורות טובות. ומביא מסורת שנפתלי הוא שבישר ליעקב כי עוד יוסף חי²⁵, וכן מובא בבראשית רבתי כאן.

ועוד משבחו על שהוא הביא ממצרים את שטר המכירה שכתב עשו ליעקב על חלקו במערת המכפלה, כמובא בגמרא (סוטה יג.) שבשעה שקברו את יעקב, עשו טען שיעקב כבר קיבל את חלקו כשקבר את לאה והקבר הנותר שמור לו, והשיבוהו שהוא מכר את חלקו, ועשו תבע שיראו לו את שטר המכירה - שהיה במצרים, ושלחו את נפתלי, לפי "דקליל כי איילתא, דכתיב, 'נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר', א"ר אבהו, אל תקרי אמרי שפר אל אמרי ספר" (כלומר שהוא הנותן את אמרי הספר - שטר המכירה), וכמובא בהרחבה בת"י להלן נ, יג.

בת"י נוסף פירוש חדש על 'הנותן אמרי שפר', שכאשר היה פותח פיו במקהלות ישראל לשבח הוא מובחר מכל לשון²⁶.



בן פֶּרֶת יוֹסֵף • הקשר בין תחילת הפסוק לסופו - התגברותו של יוסף על היצר

(מט, כב) בן פֶּרֶת יוֹסֵף בֵּן פֶּרֶת עָלֵי עֵינַי בְּנוֹת צַעֲדָה עָלֵי שׂוֹר.

יש להבין מה שייך ראש הפסוק (בן פורת וגו') לסופו (בנות צעדה)? ומה פשר המלים הסתומות שבו - פורת ושור?

רש"י פירש שפורת הוא לשון חן, והפסוק כולו נסוב סביב חינו של יוסף הנטוי על העין הרואה אותו, ומפני כך צעדו בנות מצרים על החומות להסתכל ביופיו. ואילו אונקלוס פירש שפורת הוא לשון גידול - בני שגדלת והתברכת כגפן הנצבת על עין המים

(וזהו עלי עין), וממך יצאו שני שבטים (וזהו בנות צעדה - בנות מנשה ובנות זלפחד - ראה רש"י) המקבלים חלק וירושה. אולם ת"י מפרש באופן א:

בְּרֵי דְרֵבִית יוֹסֵף בְּרֵי דְרֵבִית וְתַקְפַּת, וְסוּף הָזֶה עֲלֵךְ לְמִתְקָה דְּכַבְשׁוֹת יִצְרָךְ בְּעוֹבְדָא דְרֵבּוֹנְתָךְ וּבְעוֹבְדָא דְאַחָךְ. מִדְּמֵי אָנָּא לָךְ לְגַפְן שְׁתִּילָא עַל מְבוּעֵי דְמִין דְשִׁלְחַת שְׂדֵשָׁהּ וְתַבְרַת שְׁנֵי כִּפְיָא, וּבְעוֹבְדַתְהָא כְּבִשְׁת כָּל אֵילָנֵי סְדָקָא; בֵּן כְּבִשְׁת יוֹסֵף בְּרֵי בְּחֻמְתָךְ וּבְעוֹבְדָךְ טְבִיא כָּל חֲדָשֵׁי מִצְרָא, וְכַד הוּזוּ מְקַלְסִין קְדָמָךְ הוּזוּ בְּנֵתְהוֹן דְשִׁלְטוֹנֵיָא מִהֲלָכֵן עַל שׂוֹרֵיָא, וְשׂוֹרֵיָא לְקָמָךְ שִׂידִין וְקַטְלָאִין דְדַהֲבָא מִן בְּגִלְל דְתַתְּלֵי עֵינָךְ בְּהוֹן, וְלֹא תִלִּיתָא עֵינָךְ בְּחָדָא מְנַהֵן לְמִתְחַיְבָא בְּהוֹן לְיוֹם דִּינָא דְבָא.

[בני שגדלת יוסף, בני שגדלת והתחזקת, וסוף שהיה עליך להתחזק, שכבשת יצרך במעשה של אדונתך (אשת פוטיפר) ובמעשה אחיך (שלא נקמת בהם). מדמה אני אותך לגפן השתולה על מבעי מיס, השולחת שרשיה ושוברת שיני הסלעים, ובענפיה²⁷ כובשת כל אילנות הסדק. כך כבשת יוסף בני בחכמתך ובמעשיך הטובים את כל חדשי מצרים. וכאשר היו מקלסים לפניך, היו בנות השדים מהלכות על החומות וזורקות לפניך צמידים ושדרשות של זהב כדי שתתן עיניך בהן, ולא תלית עיניך באחת מהן, (שלא) להתחייב בהן ביום הדין הגדול].

הנה מלת "בן" יכולה להתפרש כפשוטה, בנו של יעקב, ויש המפרשים אותה מלשון ענף ("הסעיף נקרא בן, לפי שהוא תולדת האילן", רד"ק). ת"י אווזו בשני הפרושים ומפרש לפיהם הפסוק כמין חומר, בתחילה הוא מפרש כפשוטו, "בן פורת יוסף", בני שגדלת והתחזקת²⁸, ושוב מפרש מלשון ענף, ומדמהו לאילן השולח ענפיו ומשבר את הסלעים²⁹, בזה שהתחזק והתגבר על חרשי מצרים.

את חלקו השני של הפסוק "בנות צעדה" וגו' מפרש ת"י על בנות מצרים שניסו לפתות את יוסף בזרעם עליו תכשיטים ("שור" מלשון שיראיו) ויוסף התחזק והתגבר ולא נתפתה, ובזה מתקשרים שני חלקי הפסוק, ושניהם עוסקים בהתחזקותו של יוסף על היצר (שלא חטא באשת פוטיפר ובבנות מצרים, ושלא נקם באחיו) ועל יריביו (חרשי מצרים).

23. על פי אהלות (פרק ח משנה ב) "והשננים", פירש הרמב"ם "והשננים - רבוי שן סלע, והוא קצה ההר", אהבת יהונתן.

24. עיין ברמב"ן שכתב שהאילה היא שליחה נאמנה שתמיד חוזרת למשלחה.

25. צ"ע שלעיל (מו, ז) כתב ת"י ששרח היא שבישרה ליעקב. ויתכן שנפתלי בישר לשרח ושלחה לבשר ליעקב.

26. ראה ברש"י בפירושו 'ג' שפירש את 'אילה שלוחה' כת"י אודות ריצתו של נפתלי להביא את שטר הבעלות על מערת המכפלה, ועל 'הנותן אמרי שפר' כתב: "והוא יודה על חלקו אמרים נאים ושבח". בת"י משמע שבאופן כללי כאשר היה פותח פיו במקהלות ישראל הוא משובח מכל לשון ולא דווקא בהודאה על חלקו.

27. כן פירש האהבת יהונתן בשם ספר מתורגמן. ומצינו במק"א שיונתן תרגם כן על חלקים אחרים באילן, צמרות ושרשים: 'וְיִקַּח אֶת צִמְרֵת הָאֵרֶז' (יחזקאל יג, ג) - 'וְיִסְבֵּיב יַת עוֹבְרֵתָא דְאַרְצָא רְמָא'. 'וְיִבֵּי שְׂרָשְׁיֵי פִלְבְּנוֹךְ' (הושע יד, ו) - 'וְיִתְבּוֹן עַל תְּקוּף אֶרְעָהוֹן פְּאִילָן לְבָנוֹ דְּמִשְׁלַח עוֹבְרֵתֵיהּ.

28. 'פורת' מלשון גדילה, פריה ורביה - אהבת יהונתן.

29. ואז "בן" מלשון ענף, ו"פורת" מלשון פירות וסעפים (עיין שכל טוב).

והלא קניתיז אני בעשרים כספים" (ויסוף השיבו שהוא בן מלכים, ופטיפר חטא בכך שקנאו לעבד, עי"ש).

ומה שכתב שנקראים בעלי חיצים לפי שדיברו "לישנא תליתאי" שקשה כחץ, דבריו מקבילים לגמרא בערכין (טו:): שאמרו על לשון הרע שהוא "לשון תליתאי - קטיל תליתאי, הורג למספרו ולמקבלו ולאומרו". וכן אמרו שם שלשון הרע הורג כחץ שפוגע הרחק ממקום שירו אותו, וכפי שביארו במדרש (בר"ר צח, יט) "כך הוא לשון הרע, דאמור ברומי וקטיל בסוריא".



בַּבְּקָר יֹאכַל עַד וְלַעֲרַב יִחַלֵּק שָׁלַל • השראת השכינה בחלקו של בנימין

(מט, כז) בְּנִימִין יָאֵב יִטְרֹף בַּבְּקָר יֹאכַל עַד וְלַעֲרַב יִחַלֵּק שָׁלַל.

מה הפירוש 'בבוקר יאכל עד, ולערב יחלק שלל'?

כמה פירושים נאמרו במקרא זה, רש"י (עפ"י מדרש) פירש שהפסוק רומז למושיעים שיעמדו לישראל משבט בנימין, 'בבוקר יאכל עד' - "על שאלו הוא אומר שעמד בתחלת פריחתן וזריחתן של ישראל", 'ולערב יחלק שלל' - "אף משתשקע שמשן של ישראל על ידי נבוכדנצר שיגלם לבבל, יחלק שלל - מרדכי ואסתר שהם מבנימין יחלקו את שלל המן"³¹.

אולם ת"י מפרש באופ"א:

בְּנִימִין שֵׁבֶט תִּקְיָה בְּדִיבָא טְרַפְיָה, בְּאַרְעִיָה תִּשְׁדִּי שְׂכִינַת מְדֵי עֵלְמָא וּבְאַחְסֵנְתֵיהּ יִתְבְּנֵי בֵּית מְקַדְשָׁא בְּצַפְרָא יְהוֹן בְּהִנְיָא מְקַדְבִּין אִמְר תְּדִירָא עַד אַרְבַּע שָׁעוֹן, וּבִינֵי שִׁמְשֹׁתָא יְקַרְבוֹן אִמְר תִּנְנִן, וּבְרַמְשָׁא יְהוֹן מְפַלְגִין מוֹתֵר שָׂאֵר קַרְבְּנֵיָא וְאַבְלִין גְּבַר חוֹלְקִיָה.

[בנימין שבט חזק כזאב³² טרפו, בארצו תשרה שכינת דבון העולמים ובנחלתו יבנה בית המקדש. בבוקר יהיו הבהנים מקריבים כבש תמיד עד ארבע שעות³³, ובין השמשות יקריבו כבש שני, ובערב יהיו חולקים מותר שאר הקרבנות ואוכלים איש חלקו].

מסורת זו נמצאת בחז"ל (בר"ר צח, יח):

בנות צעדה עלי שור וגו', את מוצא בשעה שיצא יוסף למלוך על מצרים היו בנות מלכים מציצות עליו דרך החרכין והיו משליכות עליו שירין וקטלין ונזמים וטבעות כדי שיתלה עיניו ויביט בהן, אעפ"כ לא היה מביט בהן.



וַיִּמְרָהוּ וְרָבוּ • מַכְשָׁפֵי מִצְרַיִם הָעֲלִילוּ עלילות על יוסף

(מט, כג) וַיִּמְרָהוּ וְרָבוּ וַיִּשְׁטְמֵהוּ בַּעֲלֵי הַצִּיּוֹם.

כל המקרא הזה אומר דרשני מי הם המררים והרודפים, ומה עשו ליוסף?

ורבו בו הפירושים, במדרש (בר"ר צח, יט) דרשוהו על אחי יוסף, אשת פוטיפר ו"בעלי מחיצתו" [על משקל בעלי חיצים, והכוונה לאנשים הקרובים אליו ועומדים במחיצתו, מת"כ]. וכן פירש רש"י כי "וימררוהו" קאי על אחיו ופוטיפר ואשתו, ופירש את "ורבו" ש"נעשו לו אחיו אנשי ריב"³⁰.

אולם ת"י מפרש באופ"א:

וְאִמְרִידוּ לִיָּה וְנִצְצוּ לִיָּה כָּל חֲדָשֵׁי מִצְרָאִי, וְאוֹף אֲכָלוּ קָרְצֵי קָדָם פְּרַעָה, סְבָרִין לְמַחְתָּא יְתָה מִן יְקָרָה, אִמְרִין עֲלוֹי לְשָׁן תְּלִיתָאִי דְקָשֵׁי הֵי כְּגִידִין.

[ומירדו לו זרבו עמו כל חרטומי מצרים, וגם הוציאו דיבתו דעה לפני פרעה, חשבו להודידו מכבודו, אמרו עליו לשון משולש שקשה כחיצים].

ת"י מפרש את כל הפסוק בחרשי מצרים - ובכך הוא קושר את פסוקנו עם זה שלפניו, שלפי פירושו גם הוא מדבר מחרשי מצרים - שהם היו אנשי ריבו, ואף הביאו את דיבתו רעה כדי להבאיש את ריחו לפני פרעה. וכן מובא במדרש אגדה שהפסוק מדבר על פוטיפרע:

"כשראה שהרכיב פרעה את יוסף במרכבת המשנה אשר לו, אמר לפרעה מפני מה המלכת את עבדי,

30. יש המפרשים את "ורבו" כמו 'וְהֵי רָבָה קִשְׁת' (לעיל כא, א), ומקשרים זאת להמשך הפסוק - 'וישטמהו בעלי חיצים', וכ"כ רד"ק: "ורבו - הורו בו חציהם", ורשב"ם כתב ש"ורבו" הוא 'כפל לשון של חצים שבפסוק, כמו יסובו עליו' רביו, חציו". ואילו דעת ת"י בפירוש מלת "ורבו" כמו רש"י (ועיין ברשב"ם מה שהקשה על שיטת רש"י).

31. גם רב"ח פירש כן, במדרשים מובאים פירושים נוספים, ראה בר"ר צט, ג ותנחומא ויחי סימן יד.

32. 'דיבא' תרגום של זאב, לפי שבארמית מתחלפים ז' ו"ן בדל"ת, כמו זהב-דהב, מזבח-מדבחה, ומצינו חילופי דב-זאב במדרשים: 'אלו מלכי מדי ופרס שנמשלו לזאב, הה' (דניאל ז, ה) 'זארו חייה אחרי תנינה דמיה לדב', תמן אמרין אלו מלכי מדי ופרס, שאוכלין כדוב ואין להם מנוחה כדוב ומגדלין שער כדוב, העמיד הקדוש ברוך הוא כנגדן מרדכי ואסתר שהיו משבט בנימין, דכתיב ביה זאב יטרף" (אסתר רבה י, ג). 'ואף שרה של פרס דוביאל שמו, לכך קרא לבנימין 'זאב יטרף', אמר יעקב כשתבא מדי ופרס שנקרא זאב, יעמדו כנגדה מרדכי ואסתר שהם מבני בניו של בנימין" (בראשית רבתי ויחי, עמ' 253).

33. כמובא בברכות (כו:).

ת"י פי' את "תחת" מלשון יראה, כאילו כתוב "תחת" (כדרך שמצינו במקרא חילופי כבש-כשב, אהבת יהונתן)³⁵.

ולפי זה כמובן הפסוק לא יתפרש בלשון תימה, אלא בלשון ודאי³⁶. ומצינו כיוצא בזה בשכל טוב (לעיל ל,ב) על הכתוב שם 'וַיַּחַר אֶף יַעֲקֹב בְּרַחַל וַיֹּאמֶר הַתַּחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי אֲשֶׁר מָנַע מִמֶּנּוּ פְּרִי בֶטֶן':

א"ל הקדוש ברוך הוא (ליעקב), וכי כך עונין את המעיקות? חייך שבניך עומדים לפני בנה (יוסף), והוא אומר להו', 'כי התחת אלהים אני', ולא עוד שאתה אומר בתימה, ובנה אומר בלשון אמיתית (לשון ודאי)³⁷.



יִלְדוּ עַל בְּרַכֵּי יוֹסֵף • האם יש הוכחה מיוסף שניתן לתת שני ילדים לסנדק אחד?

(נ,כג) וַיֵּדָא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שְׁלֵשִׁים גַּם בְּנֵי מְכִיד בֶּן מְנַשֶּׁה יִלְדוּ עַל בְּרַכֵּי יוֹסֵף.

מה פשר הביטוי "על ברכי יוסף", ומדוע הוא נכתב דוקא על צאצאי מנשה?

וַחֲמָא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי דְרִין תְּלִיתַיִן, אֹפִי בְּנֵי מְכִיד בֶּן מְנַשֶּׁה בְּדִ אֶתְלִידוֹ גְּזֵרְנֵן יוֹסֵף.

[וראה יוסף לאפרים בניס - דוד שלישי, גם בני מכיד בן מנשה כאשר נולדו מל אותם יוסף].

ת"י מפרש שהביטוי רומז שנכדי מנשה נימולו על ברכי יוסף.

יש להסתפק אם הכוונה שהוא עצמו מל אותם, כפי שמשמע בפשטות, או שהם נימולו על ברכיו והוא היה הסנדק. בשכל טוב מובא: "שהיה להם אב לברית שנימולו על ברכיו", משמע שהיה סנדק (וכיון שבהרבה מקומות השכל טוב הושפע מת"י, רגליים לדבר שגם בזה מקורו ממנו וממילא מובן שכך פירושו), וסמך לזה ממדרש תהלים (ל"ד, הובא בילקוט תהלים רמז תשכג): "בְּרַכֵּים, בהן אני עושה סנדיקוס לילדים בשעת מילה ופריעה".

בטעם שדוקא נכדי מנשה נימולו על ברכי יוסף יש לומר שכיון שהם נולדו בזמן שיוסף משל במצרים והיה מוקף בטובה, הוא חשש שמא מרוב טובה ישכחו מנין באו ויטשו מורשת אבותם³⁸,

ת"י מפרש את הפסוק על בית המקדש שנבנה בחלקו של בנימין³⁴, בו יקריבו הכהנים תמיד של שחר ("בבוקר יאכל עד"), ותמיד של בין הערביים, ולערב יאכלו בשר שאר הקרבנות - שאינם עולה כליל, וזהו "לערב יחלק שלל".

ויש לדייק בדבריו, שפירש על "לערב" וגו' - דקאי על שאר קרבנות ולא על תמיד של בין הערביים (שנזכר בת"י רק אגב תמיד של שחר), ואפשר שזה מפני שהתמיד אינו נאכל, ולא נכון לפרשו על "יחלק שלל" דקאי על אכילת כהנים. [אך במדרש המובא להלן כן דרשו את סיום הפסוק על תמיד של בין הערביים].

יש להבין מהו הדימוי לזאב לענין בית המקדש והקרבנות, ויש לבאר על פי מה שכתוב במדרש (בר"ר צט,ג):

ר' פנחס פתר קריא במזבח, מה הזאב הזה חוטף כך היה המזבח חוטף את הקרבנות, בבקר יאכל עד, את הכבש אחד תעשה בבקר, ולערב יחלק שלל, ואת הכבש השני תעשה בין הערבים".



כִּי הַתַּחַת אֱלֹהִים אָנִי • יוסף אמר משפט זה בלשון תימה או בלשון וודאית?

(נ,יט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יוֹסֵף אֵל תִּירָאוּ כִּי הַתַּחַת אֱלֹהִים אָנִי.

מה פשר הביטוי 'כי התחת אלוהים אני'?

בפשוטו זהו לשון תימה [וה"א התחת היא ה"א השאלה], כמו שפירש רש"י: "כי התחת אלהים אני - שמא במקומו אני? בתמיה, אם הייתי רוצה להרע לכם, כלום אני יכול?". וכמו שמצינו שיעקב אמר לרחל בלשון ז (לעיל ל,ב) 'וַיַּחַר אֶף יַעֲקֹב בְּרַחַל וַיֹּאמֶר הַתַּחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי אֲשֶׁר מָנַע מִמֶּנּוּ פְּרִי בֶטֶן'.

אולם ת"י מפרש באופ"א (וכ"ה באונקלוס):

וַאֲמַר לְהוֹם יוֹסֵף לֹא תִדְחִלֵן, אָרוֹם לֹא נִגְמוֹל לְכוּן בִּישְׁתָּא אֱלֹהִין טַבְתָּא, אָרוֹם דְּחִיל וּמִתְבַּד מִן קָדָם יִי אָנָּא.

[ואמר להם יוסף אל תיראו, כי לא נגמול לכם רעה אלא טובה, כי ידא ונשבד מלפני ה' אני].

34. ראו עוד מענין זה בזבחים גג:--נד.

35. וראה הכוה"ק (שמות י,כג) שהביא כמה וכמה דוגמאות לנגזרות של 'תחת' בהוראת יראה. רבנו בחיי פירש גם כן את תחת מענין יראה, אך לא הוציא את המלה מידי פשוטה: "כי ירא אלהים אני, משועבד אליו ותחת עבודתו".

36. כלשון רבנו בחיי: "ואין ה"א (התחת) של תמיה, אבל היא ה"א ודאית".

37. אבל דעת רבנו בחיי (שם) שגם דברי יעקב נאמרו בלשון ודאי.

38. השווה למה שתרגם יונתן על הפסוק (לעיל מא,גא) 'כִּי נִשְׁנִי אֱלֹהִים אֶת כָּל עַמְלִי וְאֶת כָּל בֵּית אָבִי': "אָרוֹם אֲנִשְׁיִינִי יִי יֵת כָּל לֵאוּתִי וְיֵת כָּל בֵּית אָבָא".

לבניו³⁹. והדברים מוטעמים בניסוח התרגום של "פקוד יפקוד", שבפסוק לעיל תרגם יונתן בלשון עתיד, "מִדְּכָר יִדְכָר", ובפסוקנו תרגם בלשון הווה, "מִדְּכָר דְכָר", וזה מפני שבפסוק הקודם יוסף מספר לבניו עכשיו כיצד תתרחש הגאולה העתידה, ואילו בפסוקנו הוא מדבר על השבועה שישביעו את דור יוצאי מצרים עצמו, להם יבוא הגואל ויאמר בלשון הווה.

ולפי זה מובן הלשון "לאמר", כי השבועה שהשביע יוסף לבניו דורו לא הייתה על המעשה, אלא שישביעו את בניהם, שישביעו לבניהם עד ליציאת מצרים על זה. וכן פירשו חז"ל (מכילתא בשלח, מסכתא דויהי) על הכתוב (שמות יג, יט) 'כִּי הִשְׁבַּע הַשְּׂבִיעַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֹמֶר פֶּקֶד יִפְקֹד' וגו': "השביעם שישביעו לבניהם"⁴¹.

ומה שכתב ת"י שיוסף הזהירים שלא יזידו לפרוץ ממצרים לפני שיבוא הגואל ויאמר להם את לשון הגאולה, מצינו כיו"ב במדרש (מובא בבעל הטורים):

ובמדרש יש, שהשביעם שלא ידחקו את הקץ, כי יוסף ידע את הקץ כי יעקב גילה לו.

מאתים אלף מצאצאי יוסף עברו על השבועה ויצאו קודם בוא הקץ

השלמה לדברים אלו המלמדים על חששו של יוסף מדחיקת הקץ והצורך להשביע את ישראל על כך, ניתן ללמוד מדברי ת"י בריש פרשת בשלח, שם מתואר שאכן שלושים שנה קודם הקץ יצאו ממצרים מאתים אלף בני חיל מבני אפרים, ומכיון שעברו על גזרת מאמר ה' ויצאו ממצרים קודם בוא הקץ נמסרו ביד הפלשתים והרגום. והם היו העצמות היבשות אשר החיה יחזקאל בבקעת דורא. ובשביל שלא יפחדו בני ישראל כשיראו עצמות אלו ביציאתם ממצרים (ויחששו שמא עדיין לא הגיע הקץ וימותו כאחיהם) לכך 'לא נחם אלוקים דרך ארץ פלשתים... כי אמר אלוקים פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבנו מצרימה'. כלומר שיראו את גוויות מלחמת בני אפרים עם הפלשתים.

הסיבה שבני אפרים עברו על השבועה, לדעת המדרש (שמו"ר כ, יא) היתה משום שטעו בחישוב הקץ ומנו את הארבע מאות שנה מברית בין הבתרים ולא מלידת יצחק. 'ולולי שטעו לא יצאו' (לשון המדרש). ובפרקי דרבי אליעזר (פמ"ח) מתואר שהיה מי שהטעם אותם והוא 'גנון' מבני בניו של אפרים שאמר שה' נגלה עליו להוציא את ישראל ממצרים.

הרי שהדבר שיוסף חשש מפניו שידחקו את הקץ, ולכך השביע את ישראל, אכן התממש לבסוף, ומעניין הדבר שדוקא זרעו של יוסף מבני אפרים יצאו קודם הקץ ונהרגו. (הטעם שדבר זה אירע

לכך דאג במיוחד לחינוכם במצוות³⁹, וזה התבטא מתחילה בכך שדאג למילתם.

כתב הרמ"א (יו"ד סימן רסה סע' יא) שנוהגים שלא ליתן שני ילדים לסנדק אחד, ובהגהות יד שאלו הביא שמת"י דידן משמע שאין קפידא, שהרי פירש כי יוסף היה סנדק לבני מכיר בן מנשה, ומלשון הרבים משמע שהיה סנדק לפחות (לשנים מבניו. אולם האהבת יונתן העיר שאפשר כי סיום הפסוק נאמר גם כלפי בני אפרים, וא"כ יש לפרש שהיה סנדק על בן אחד מאפרים ובן אחד ממנשה. (ולפ"ז אין להקשות מדוע דווקא נכדי מנשה נימולו על ברכיו כי אכן גם נכדי אפרים נימולו על ברכיו).



פֶּקֶד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם • ההבדל בין ב' השבועות שהשביע יוסף והסיבה שבניו עברו על השבועה

(נ, כה) וַיִּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פֶּקֶד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהִעֲלֶתֶם אֶת עֲצַמֹתַי מִזֶּה.

כמה דקדוקים יש לדקדק במקרא זה: א. למה נאמר פעמיים "פקוד יפקוד", פעם אחד בפסוק הקודם (כד) ופעם שנית בפסוקנו. ב: בפסוק הקודם כתוב 'וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו אֲנֹכִי מֵת וְאֱלֹהִים פֶּקֶד יִפְקֹד אֶתְכֶם' וגו', ואם כן, למה בפסוקנו נאמר שהשביע את בני ישראל? ג. מה פשר תבת 'לאמר' הנזכרת בפסוקנו, הלא השבועה היא על המעשה שיעלוהו ממצרים?

וְאֹמְרֵי יוֹסֵף יֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִימַר לְבִנְיָהוּן, הָא אֲתִינוּ מוֹשִׁיעֵבְדִין בְּמִצְרַיִם, וְלֹא תִזְיִדוּן לְמִסּוֹק מִמִּצְרַיִם עַד זְמַן דְּיִיתוּן תְּרִין פְּרוֹקִין וְיִימְדוּן לְכוּן מִדְּכָר דְּכִיד וְיִיתְכוּן, וּבְעֵדֵן דְּאֲתִינוּ סְלִקוּן תִּסְקוּן יֵת גְּרַמֵי מִבְּא.

[והשביע יוסף את בני ישראל שיאמרו לבניהם: הנה אתם עתידים להשתעבד במצרים, ולא תזידו לצאת ממצרים עד שיבואו שני גואלים ויאמרו לכם 'זכור ה' אתכם', ובזמן שאתם עולים, תעלו את עצמותי מכאן].

ת"י מפרש שהפסוק לעיל נאמר על עצם סימני הגאולה, ואותו אמר יוסף לבניו, ואילו השבועה בפסוקנו נאמרה עבור הדור שיצא ממצרים, ולכן נאמר שהשביע "את בני ישראל" ולא דוקא

39. כיצא בזה פירש בנפש הגר את אונקלוס שתרגם את 'על ברכי יוסף' 'ורבי יוסף': "וכוונת אונקלוס שגדלם יוסף לתורה וליראת שמים, דאל"כ מה השמיענו בזה הכתוב".

40. טעם אחר מובא בחז"ל (מכילתא, בשלח, מסכתא דויהי) שיוסף השביע את אחיו דוקא, כי הם אלו שהורידוהו למצרים והם אלו שיחזירוהו: "רבי נתן אומר, מפני מה השביע את אחיו ולא השביע את בניו... אמר להם יוסף... אני ירדתי על כרחי משביע אני עליכם ממקום שגנבתוני לשם תחזירוני".

41. בתורה תמימה (שם, הערה עה) מביא מחלוקת הפוסקים אם הבנים מחוייבים לקיים שבועת אביהם, וכתב להוכיח מדרשת המכילתא שאינם חייבים, דאם לא כן למה הוצרך יוסף להשביעם שישביעו לבניהם, הלא נתחייבו כבר בשבועת אביהם.

ת"י מתרגם עפ"י מסורת חז"ל (שמו"ר כ"ט, תנחומא בשלח ב, סוטה ג). שיוסף נטמן בנילוס. האהבת יהונתן מבאר שת"י דרש בהקשר זה את "במצרים" כשתי מלים 'במצר-ים', והכוונה לנילוס שהוא יאור מצרים. ההכרח לדרשה זו ביאר הפירוש יונתן היא מייטור המילה 'במצרים', שלכאורה הוא פשוט ולמה נכתב, ובע"כ לדרשה הנ"ל. עוד הוסיף שגם יש לדרוש כן ממה שנכתב 'וישם בארון' ואף הוא פשוט ומדוע נכתב, ובע"כ לרמז לדברי הגמ' (סוטה הנ"ל) שהכניסוהו בארון ברזל מיוחד שאין המים יכולים לחדור לתוכו ושיקועוהו בנילוס כדי שיתברך מימיו.

יש להבין: מי אלו שטמנוהו בנילוס ולאיזה טעם עשו כן? ואכן בחז"ל (סוטה שם) מבואר שהמצרים עשו כן, כדי שיתברך הנילוס בזכותו. אבל השכל טוב מפרש שישראל הם שטמנוהו בנילוס, ועשו כן "כדי שלא ידעו בו המצרים ויעשוהו לאלוה".

במדרש מובאים ב' דעות היכן הוטמן ארונו של יוסף, וכך נאמר על הזמן שיצאו מצרים והלך משה לחפש את עצמות יוסף:

...וּמַנֵּן הָיָה מֹשֶׁה יוֹדֵעַ הֵיכָן הָיָה יוֹסֵף קְבוּר, יֵשׁ אוֹמְרִים סֶרַח בַּת אֲשֵׁר, הִרְאָה אוֹתוֹ, וְהָיָה קְבוּר בְּנִילוֹס, מָה עָשָׂה מֹשֶׁה וכו': וַיֵּשׁ אוֹמְרִים בְּתוֹךְ הַפְּלִטְרִין הָיָה קְבוּר, כְּדָרְךָ שֶׁהַמְּלָכִים קְבוּרִים, וְעָשׂוּ מְצָרִים כְּלָבִים שֶׁל זָהָב בְּכִשְׂפִים שְׂאֵם יָבֹא אֲדָם לְשֵׁם יִהְיוּ נוֹבְחִים וְקוֹלָן הוֹלֵךְ בְּכָל אֶרֶץ מְצָרִים מֵהַלֵּךְ אֶרְבָּעִים יוֹם, וְשִׁתְּקוּ מֹשֶׁה, שְׂנַאֲמֵר, (שמות יא, ז): וְלִכְלֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחְרָץ כָּלֵב לְשׂוֹנוֹ.

דווקא לבני אפרים מבואר בפרקי דר"א (פמ"ח) "בני אפרים בגאות לבם שהיו מזרע המלוכה וגבורי כח במלחמה, עמדו ולקחו נשיהם ובניהם ובנותיהן ויצאו ממצרים..."

וראה מה שהרחבנו בזה בהגש"פ פניני תרגום יונתן עמ' מד. ובגליון פרשת בשלח.



וַיֵּשֶׁם בְּאֲרוֹן בְּמִצְרַיִם • הֵיכָן נִטְמַן יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם?

(ג, כו) וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן מֵאָה וָעֶשְׂרִי שָׁנִים וַיַּחַנְטוּ אוֹתוֹ וַיֵּשֶׁם בְּאֲרוֹן בְּמִצְרַיִם:

מדוע פירטה התורה פרט זה ששמו את יוסף בארון? ומדוע נכתב 'במצרים' הלא פשוט לכא' ששם נטמן?

בת"י מתבאר הדבר:

וּמֵיַת יוֹסֵף בֶּן מֵאָה וָעֶשְׂרִי שָׁנִין וּבְסִימוֹ יִתִּיה וְעֵטְרוֹן יִתִּיה וְשׁוֹזוֹן יִתִּיה בְּגִלּוֹסְקָמָא וְשָׁקְעוֹן יִתִּיה בְּגוֹ נִילוֹס דְּמִצְרַיִם.

[וימת יוסף בן מאה ועשר שנים, ובישמו אותו, ועטרו אותו, ושמו אותו בתובה, ושקעו אותו בתוך נילוס של מצרים].

חֶזֶק חֶזֶק וְנִתְחַזַּק

יְשִׁישׁוּ וְשִׁמְחוּ בְּשִׂמְחַת הַתּוֹרָה

מה נכבד היום, במלאות

המחזור הראשון לגיליונות 'פניני תרגום יונתן'

וראינו בחוש את יד ה' הטובה, ובה התקבלו הגיליונות בחיבה רבה בידי ציבור גדול מכל קצווי תבל. ובס"ד קיבלנו תגובות רבות מלומדי הגיליונות שקבעו בהם לימודם כסדר, ואף ממרביצי תורה שעשו בהם שימוש רב. וזכינו לראות איך התורה אשר הגה עליה המחבר זצ"ל במסירות נפש, גדלה ועשתה פירות ופירי פירות. ועל כך נודה בכל פה: 'עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך, ואל תטשנו ה' אלוקינו לנצח'.

בהזדמנות זו נודה מעומקא דליבא ללומדים הנכבדים ההוגים בגיליונות, אשר בזכותם - זכות הציבור, זכינו לכל זאת. ובפרט לאלו שעודדונו ושלחו לנו הערות והארות מחכימות, (שיכנסו בעז"ה במחזור הבעל"ט). יישר כחכם.

הברכה אחת למעמדי הגיליון חתני הרב המחבר זצ"ל: (להבחל"ח) **הרה"ג רפאל פנחס ווינט שליט"א. והרה"ג משה טאוב שליט"א. והרה"ג טוביה לאופר שליט"א.** הנושאים בעול מפעל זה, ומכחם יצאו ויוציאים הגיליונות לאור עולם. יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב.

התודה והברכה לרבנים הגאונים המבקרים את הגיליון מדי שבת בשבת: הגר"נ כהן שליט"א, והגר"מ רוזנר שליט"א, אשר בחריפותם ובקיאותם מוסיפים נופך רב, וחלקם גדול בעמדת הדברים על דיוקם. יתברכו ממקור הברכות.

עם תחילת המחזור השני נישא כפינו בתפילה, שנזכה להמשיך ללמוד ולהעמיק, לדלות פנינים ערבים ומתוקים מתורתו של תרגום יונתן, ונזכה שיהיו הדברים בהירים וברורים, שמחים כניתנן מסיני. אמן.

הנה זיכנו השי"ת במשך שנה תמימה ללמוד ולהעמיק בפרשיות התורה במשנתו של התרגום יונתן בן עוזיאל, אשר רבו בו הצפונות והחידושים בפירוש המקראות ובידיעת עומקם משמעותם ודקדוקם. ומה גדולה השמחה על שזכינו לעסוק בתורה עריבה ונפלאה זו. שעל ידה גבנהו כולנו טפח או טפחיים בידיעת המקרא, החכמנו השגנו והתרוממנו למדרגה אחרת ממה שהיינו קודם עיסוקנו בה. ושומה עלינו להודות ולהלל לנותן התורה, ולשמוח בשמחת גומרה של תורה: 'כי באור פניך נתת לנו - תורת חיים'.

וראה מה שכתב הגאון האדיר רבי אהרן כהן זצ"ל (ר"י חברון) בהקדמתו לספרו 'בית אהרן העוסק רבות בת"י' אודות מעלת הדקדוק בדברי ת"י:

"ובמשך הזמן נוכחתי לראות כי הת"י אינו רק תרגום המלות והוספת דרשות הנכללים בלשון הכתוב, אלא הוא באמת פירוש נפלא על התורה וביאור על עומק פשוטו של מקרא, אשר על ידו מתגלה לפנינו המאור של תורה שבכתב. ופוחת לנו שער להבין עי"ז דברי מדרשי התנאים המכילתא הספרא והספרי במקומות רבים שדבריהם סתומים. וכמו כן פוחת שער לגלות לפנינו הקדמות אמיתיות אשר על ידי ההקדמות האלו נוכל ליישב תמיהות עצומות, ולפענח נעלמות בהרבה סוגיות סתומות, וכן ליישב ע"י ההקדמות אלו פליאות עצומות בדברי הראשונים במקומות הנראים שאין ליישבם עפ"י עומק ההבנה בסוגיא זו עצמה, רק על פי הקדמות אחרות החסרים לנו"...

והנה כל ענין הפצת הגיליונות היה מלווה בסייעתא דשמיא גדולה ועצומה,